
Diplomky v éře „spaghetti bolognese“

Diplomky v éře „spaghetti bolognese“

LIDOVÉ NOVINY

3.12.2011 Lidové noviny Strana 28 ORIENTACE SALON, autor: PETR ZÍDEK

Lze v době masového vysokoškolského vzdělání zajistit, aby studenti psali kvalitní diplomové práce? A máme to po nich vůbec chtít, když většina stejně nebude pracovat v oboru studia?

Minulý týden přinesla MF DNES zprávu, že diplomová práce ministra školství Josefa Dobeše z roku 1994 je podle mínění odborníků velmi slabá. Věc má širší dimenzi: s rozvojem masového univerzitního vzdělání je zejména v přelidněných humanitních oborech nemožné zajistit, aby bezvýznamných diplomek nebyla velká většina.

Lze se ale smířit s tím, aby přínos a originalita začínaly až s doktorským studiem?

* LN Je diplomová práce školní, nebo vědecký text?

Pavel Barša: Diplomová práce je školním cvičením. Student má zpracovat určité téma a použít přitom znalosti a metod, které si osvojil v průběhu studia. Stanislav Komárek: K čemu diplomová práce slouží? K získání titulu magistra. Je to nikoli náhodou stejný titul, který používaly pro své přední členy i řemeslnické cechy, v češtině zdomácněl jako „mistr“ (v latině obojí „magister“). Znamená to předvést, že dobře, ba excelentně zvládáme řemeslné dovednosti spojené s vlastním, v typickém případě vědeckým „řemeslem“ (nechápejme to pejorativně, slovo „řemeslný“ znamenalo původně cosi jako „odborně dovedný“, nikoli „rutinně sériový“). Má-li bakalář jako jakýsi „tovaryš“ ukázat, že zvládá základy oboru - cosi jako stůl, který alespoň jakžtakž stojí -, má magistr ukázat v témž oboru kvalifikaci vyšší: to, čemu se říkalo „majstrštyk“, stůl vzorně řemeslně provedený. Jiří Příbáň: Diplomová práce je rozhodně pedagogický, a ne vědecký text, jakým by měla být například doktorská disertace. Jejím smyslem je prokázat, že kandidát ovládá studovaný obor a nabyté vědomosti dokáže nejen správně analyzovat, srovnávat, syntetizovat a kriticky posuzovat, ale také je náležitě aplikovat a uvádět do širšího kontextu. Zásadní problém představuje však kvalita diplomových prací. Vzhledem k tomu, že nepůsobím na české univerzitě, nemohu současnou kvalitu hodnotit obecně, ale některé práce, které se mi dostaly do rukou, stěžily naplňovaly kritéria prací bakalářských. Vysvětluji si to rostoucím počtem studentské populace a s ním spojeného pedagogického úpadku univerzit, což ale zdaleka není jen český problém.

* LN Kolik procent diplomových prací, které vedete či oponujete, má nějaký odborný přínos? A měl by to být vůbec účel té práce, nebo ho vidíte jinde?

Pavel Barša: Odborný přínos není nutný - stačí dobrá kompilace či aplikace nějaké metody na určitý empirický případ. Ty nejlepší práce samozřejmě mohou přinést něco nového, ale v žádném případě to není podmínka úspěšné obhajoby. Požadavek originálního přínosu začíná až s Ph. D. Jiří Příbáň: Ve Velké Británii jsou jednotlivé stupně univerzitního studia, tj. bakalářské, magisterské a doktorandské, od sebe navzájem mnohem oddělenější. Všeobecně se ale předpokládá, že magisterská práce s nějakým odborným přínosem by měla vést k nabídce doktorandského studia a k sepsání originální doktorské práce. Také je běžné, že například na magisterské právnické studium se hlásí studenti bez bakalářského právnického titulu. Univerzitní systém je zde mnohem méně svázaný dosaženými tituly a přijímací řízení se řídí víc podle studijních výsledků nebo originality projektů, což platí obzvláště o doktorandském studiu. Stanislav Komárek: Převážná většina diplomových prací, s nimiž přijdu do styku, nějaký odborný přínos má. Univerzity by měly rozvíjet to, co od cechovního systému historicky přijaly, v pozitivním smyslu: samy by měly dbát na vysokou kvalitu toho,

co produkují, což se však při masové „výrobě“ dodržovat nedá. Univerzity mají nepochybně některé středověké rysy, ale představa, že je převrátíme ve firmy, masově produkující spotřební tovar, vede k neblahým koncům.

* LN Jak se na diplomových pracích projevuje zmasovění vysokoškolské výuky?

Stanislav Komárek: Velmi negativně. S diplomantem tradičního typu, který má dále působit v daném oboru, je třeba si „vyhrát“: ani psy či koně nelze cvičit masově, natož lidi. Hodnocení univerzit jen podle počtu absolventů je záhubné a vede nutně k vyprázdnění celého systému. Co budeme dělat, až tyto trendy zasáhnou i výuku chirurgů, zatím převelice „cechovní“?

Pavel Barša: Když jsem začínal na začátku 90. let kariéru vysokoškolského učitele, diplomky neměly žádný závazný formát -svým zaměřením i žánrem se často velmi lišily, takže bylo obtížné je vzájemně poměřovat. Masová produkce vede ke glajchšaltaci formy i žánrů - originalita trpí, ale posuzování je spravedlivější. Jiří Příbáš: Zmasovění má zcela zásadní a negativní vliv. V celoevropském kontextu se tomuto trendu dokonce začalo říkat „spaghetti bolognese“ podle tzv. Boloňské deklarace z roku 1999, na jejímž základě se začala harmonizovat a sjednocovat univerzitní klasifikace. Politický, ekonomický a společenský tlak na univerzitní výuku musel zcela zákonitě vést k celkovému úpadku univerzitní vzdělanosti. Samozřejmě je správné, že nežijeme ve společnosti, ve které by univerzitní vzdělání bylo přístupné jen privilegovaným vrstvám, ale primitivní spojování vzdělanostní ekonomiky se všeobecnou potřebou univerzitního vzdělávání se ukázalo jako jedna z největších hloupostí posledních čtyřech desetiletí. Není potom náhodou, že dnes je v takových ekonomikách například výnosnější mít řemeslné zručnosti, kterých je nedostatek, než mít bezcenný titul z nějaké podprůměrné univerzity. S tím také úzce souvisí snaha kvalitnějších univerzit odtrhnout se od průměrných institucí a vytvořit elitní kluby, jako například v Británii tzv. Russell Group, což není nic jiného než pokus vytvořit zdejší obdobu americké Ivy League. V Russell Group je v současnosti dvacet univerzit včetně Oxfordu a Cambridge a tyto instituce si pochopitelně snaží udržet elitní postavení ve vědě i výuce, aby kromě jiného mohly také vybírat maximální školné od domácích i zahraničních studentů Petr Zídek: Podle mé zkušenosti i vašich odpovědí existuje velký rozdíl mezi přírodními a humanitními vědami. Jestliže u diplomky v humanitních vědách „odborný přínos není nutný“, nevytrácí se ze studia humanitních věd vůbec smysl? Jaký „majstrštyk“, abych si vypůjčil slovo Stanislava Komárka, vlastně může ukázat takový magistr, který se prezentuje nějakou kompilací? Tradice diplomových prací vznikla v době, kdy většina absolventů dál odborně působila v oboru, který vystudovala. Dnes však v řadě oborů je takových absolventů nepatrná menšina, mnozí studují jen kvůli požadavku na diplom. Studenti, kteří se později nebudou nijak profesionálně věnovat oboru studia, pak nutně vytvářejí dlouhé kompilace, která je nijak neobohacuje, považují za formalitu, kterou je třeba mít rychle z krku. Nebylo by lepší zvolit nějaký pro studenty i pedagogy méně náročný způsob závěrečného testování?

Stanislav Komárek: Pokud není cílem vysoké školy působení absolventů v oboru, který si vybrali, co tedy, ptám se, jejím cílem je? Opatřit ozdobu na dveře kanceláře? Opatřit potenciálním mladým rebelům neškodné zaměstnání, než vyrostou z „telecích let“? Zařídít dorůstající generaci „šťastné dětství“ do třicítky? Obor, který se studuje, ale nevykonává se, je čímsi bizarním. Pavel Barša: Zídkova pochyba o smyslu vysokoškolského studia, které není zakončeno diplomkou, jež přinesla něco nového, i Komárkova pochyba o studiu oborů, které lidé pak nevykonávají, vycházejí z příliš úzkého, instrumentálního pojetí vzdělání. Podle mne má vzdělání - a humanitní vzdělání obzvláště - přece také účel v sobě samém: v tom, že kultivuje myšlení a pomáhá lidem více rozumět sobě a světu, v němž žijí. Z tohoto hlediska má titul z humanitního oboru smysl i tehdy, když jeho nositel není schopen v diplomce přinést nějakou novou myšlenku a když zbytek života stráví v byznysu. Diplomy bych určitě nerušil, a to právě z toho důvodu, že u většiny studentů je to poprvé a naposled, kdy jsou donuceni logicky koherentně zpracovat nějaké téma na 60-80 stranách. Schopnosti, které si při tom procvičí, se jim zcela jistě budou hodit, ať již budou dělat cokoliv. Jiří Příbáš: Podle mě v Česku dosud přetrvává fetiš univerzitních titulů a vzdělání, které se požaduje i pro funkce ve veřejné správě, které by mohli dost dobře zastávat zkušení středoškoláci. Všechny ty aféry s pochybnými, ne-li přímo falešnými doktoráty a dalšími tituly tak jdou i na vrub stereotypních představ a předpokladů spojovaných se vzdělaností. Myslím, že například veřejnou správu by rozhodně posílilo více praktických dovedností a méně papírových titulů. Vzdělávání v této sféře musí být celoživotní povinností, ale ne vázanou na univerzitní provoz. Pavel Barša: Víím, že „kompilace“ má pejorativní konotaci, ale myslím, že ji lze pojmut i pozitivně jako shromáždění a srozumitelné shrnutí poznatků či názorů o daném předmětu či tématu. Schopnost činit taková shrnutí je nepochybně jednou ze schopností, které bychom se na vysokých školách měli snažit cvičit a rozvíjet.

Petr Zídek: Jestliže zmasověním výuky přináší negativa, o kterých mluvíte, vidíte nějakou cestu k nápravě? Nebo je jediná možnost to, o čem hovoří Jiří Příbáš, tedy že budou existovat elitní univerzity trávající na starých přístupech. (Na vyšší rovině se tím vlastně zopakuje to, co tu již bylo, ostatně mnoho lidí má pocit, že maturant řekněme v roce 1935 byl mnohem vzdělanější než dnešní magistr nějaké té venkovské fakulty humanitních studií.) Stanislav Komárek: Je rozhodně pravda, že meziválečný maturant byl vzdělanější nežli dnešní magistr řekněme psychologie turismu z Univerzity regionálních studií ve Vlachově Březí. Není vlastně zavedení školného čímsi jako poplatkem za pobyt v denním stacionáři? Je mi líto studentů, kteří jsou nadaní, mají elán, vědí, co chtějí, a budou muset platit taky. Nevznikne tím vůbec dojem, že na to, co si studenti zaplatili, také automaticky „mají nárok“? Jak by asi zareagovali u pekaře, kdyby peníze vzal, ale rohlíky vydat odmítl? Byl-li zlým snem pedagoga minulosti mladý člověk, který kopal na poli, ač mohl být špičkovým vysokoškolačkem, je zlým snem toho dnešního mladík či mladice, kteří jdou k promoci, ale měli by se věnovat spíše kultivaci řepy. Jiří Příbáš: Masová univerzitní výuka nutně vede k přesunům intelektuálních a vědeckých elit do exkluzivních institucí, které mohou nabídnout exkluzivní kvalitu vzdělání. Nezapomínejme, že vzdělanost je sice nezbytný předpoklad fungování demokratické společnosti, ale vzdělání nebo věda samotné jsou oblasti, ve kterých se uplatňuje výjimečný a individuální talent, a ne princip rovnosti. Je proto třeba usilovat o vytvoření takového modelu, který výjimečným talentům otevře cestu do výjimečných institucí. Nebojme se elitních, ale elitářských univerzit. Zatímco

na elitní školy mají přístup ti nejtalentovanější, na elitářských školách mohou studovat i podprůměrní studenti, pokud pocházejí z bohatých a privilegovaných rodin. A to je velký problém například i na těch nejprestižnějších amerických univerzitách. Stanislav Komárek: Je jistě nezbytné, aby se vysoké školy mezi sebou diferencovaly a tradiční název „univerzita“, v lidu dosud požívající prestiž, byl rezervován jen pro ty vybrané, nemá-li dojít k jeho úplnému vyprázdňení. Obecně je otázkou, zda vysoké školy mají díky svému odlišnému charakteru patřit pod stejný resort jako základní a střední (v řadě zemí patří spolu s vědou a výzkumem pod jiný, oddělený) a zda je administrativní způsob jejich řízení se snahou o maximální jednotnost šťastný. Sám si myslím, že vysokým školám univerzitního typu nejvíc prospívá maximální autonomie, ne neustálé politické inherence toho či onoho typu. V praxi se neustále velmi nešťastně mísí v řečech o „vzdělání“ užívání tohoto slova ve smyslu „péče o duši“ a „přípravy pro sofistikované ekonomické aktivity“.

Primitivní spojování vzdělanostní ekonomiky se všeobecnou potřebou univerzitního vzdělávání se ukázalo jako jedna z největších hloupostí posledních čtyřech desetiletí Jiří Příbán

Není vlastně zavedení školného čímsi jako poplatkem za pobyt v denním stacionáři? Je mi líto studentů, kteří jsou nadaní, mají elán, vědí, co chtějí, a budou muset platit taky. Stanislav Komárek